

## חיסיון מקורות עיתונאיים על פי תקנוני אתיקה עיתונאית

### ועל פי המשפט העברי

צוריאל ראשי

“סודך – אסירך, ואם תגלהו – תהיה אסירו”

(מבחר הפנינים, שער הסתרת הסוד, רבי ידעיה הפניני)

כוונתו של מאמר זה היא לבחון את היחס לחיסיון זהותם ודבריהם של מקורות עיתונאיים. זאת בהתבסס על השוואת האמור בתקנוני אתיקה עיתונאית מרכזיים בישראל, תקנוני האתיקה בארצות הברית ובאנגליה ותקנון אתיקה עיתונאית בינלאומי. אלו יעמדו לדיון בהשוואה למקורות שונים במשפט העברי העוסקים בסוגיה זו. מקורות אלו, הדנים בחובה לשמור סוד ובתוקף הניתן לה, מנותחים בהקשרם העיתונאי.

## הבטחת החיסיון והיחס כלפיה

הבטחת העיתונאים שלא לחשוף מקורות נחשבת לאחד מיסודות העיתונאות. עם זאת עיתונאים נוטים להחשיב הבטחה זו ברמה גבוהה יותר מהבטחות אחרות. זאת מאחר שההתחייבות בפני המקור אינה נתפסת רק כהתחייבות אישית אלא כהתחייבות בפני מקצוע העיתונות.

בניגוד לגישת העיתונאים, נתפסת ההתחייבות לחיסיון על פי תקנוני האתיקה השונים ככל התחייבות יומיומית, המבוססת על עקרונות מוסריים. למרות זאת מערכת המשפט ובכלל זה תובעים, שופטים וחבר מושבעים דורשים לעתים חשיפה מוחלטת של מקורות, בהתעלם מההתחייבות המוסרית האמורה, והדברים מגיעים עד כדי השלכתם לכלא של עיתונאים המסרבים לעשות זאת. בעיני העיתונאים ואלו המזדהים עם עמדתם נחשבים העיתונאים המגנים על מקורותיהם לגיבורים הרואיים, בעוד שבעיני רבים אחרים נתפסים העיתונאים שאינם נענים לדרישת בתי המשפט כמי שמזלזלים בחוק (Olen, 1988: 40–41).

אותן חברות המעודדות חשיפה של סטייה או תעיה פוליטית או דתית הן אותן חברות שלעתים תכופות מגלות סובלנות מועטה כלפי חשיפה של התעללות או הזנחה במעגלי השלטון (Bok, 1983: 213). כתוצאה מכך מרבים העיתונאים להגן על אותם מקורות מידע אמיצים, המעזים לחשוף ברבים את ניוולם של ארגונים וגופים שונים.<sup>1</sup>

יש הטוענים כי יסודותיה של המחויבות לשמירת חיסיון נטועים בתקופה קדומה של חיינו – מילדותנו חונכנו כחלק מתהליך הסוציאליזציה לשמור סוד ולא להפר הבטחות. מלבד זאת נוטים עיתונאים לשמור על החיסיון מפני שידיעת

1 למשל בשנת 1989 נחקק בארצות הברית חוק המגן על מדליפים-מתריעים מפני פגיעה בהם על ידי הממונים עליהם. כך עשויים להשתלב זה בזה החיוב לחשוף מקורות מחד גיסא, וחובת ההגנה עליהם מתוקף החוק הפדראלי מאידך גיסא. לסקירת ההגנה בארה"ב על המדליפים המתריעים בהשוואה למדינות אחרות ראו Truelson, 1999: 355–366.

עם זאת קיימים מקורות שאינם חפצים בחשיפתם ובהגנה עליהם ולכן דורשים חיסיון. העיתונאים המודעים לכך מבטיחים את החיסיון, ובכך מאבדת ההגנה החוקית מתוקפה, ושוב אנו נזקקים לחובת החיסיון ולהיתר הפרתו.

ועל פי המשפט העברי

הסוד מעניקה תחושה של כוח, הנובעת מכך שהמידע האצור בידך אינו נחלת הכלל (Day, 1991: 130).

חיסיון יכול לנבוע משלוש נסיבות שונות: ראשית, הוא יכול לנבוע מהבטחה שניתנה למקור על ידי העיתונאי. מעין חוזה מהיר הנערך בעל פה, אשר תנאיו ברורים לעיתונאי ולמקור כאחד. כך מתקיימות שיחות רבות שאינן לייחוס ולציטוט.

כן החיסיון יכול לנבוע מתחושת הנאמנות כלפי המקור, וזאת כתוצאה מהתפתחות מתמשכת של מערכת יחסים בין העיתונאי ובין מקורותיו. אין מדובר תמיד ברגשי חיבה אלא בקיומה של מחויבות עמוקה שהתפתחה במשך השנים.

מלבד זאת החיסיון יכול לנבוע מכוח החוק. החברה הכירה בכך שיש מערכות יחסים כה חשובות הראויות להגנה חוקית מעין הציבור. בין אלו ניתן למנות את החיסיון של רופא או פסיכולוג כלפי מטופל, של עורך דין כלפי לקוח ושל כומר כלפי בן קהילתו. אין צורך בהבטחה מצדו של עורך הדין ללקוח מאחר שהדברים ברורים ומעוגנים בחוק (Day, 1991: 130–131).

העיתונאים חולקים אותה מחויבות מוסרית כלפי מקורותיהם, אך פעמים רבות אינם זוכים להגנה מהחוק כמו יתר עמיתיהם. בכך מסתכנים המקור והעיתונאי: המקור מסתכן בענישה על ידי הממונים עליו, והעיתונאי מסתכן באישום פלילי אם לא יגלה את זהות המקור שנתן לו את המידע (Day, 1991: 131).

### הסיבות לשמירה על חיסיון

אין צורך להרחיב את הדיבור על נחיצות ההזדקקות למתכונת ה"אוף-דה-רקורד", אותן שיחות שמקורן אינו מזוהה ברבים. בלעדיה לא היו רואות אור מרבית הידיעות החשובות, וללא השימוש בה הייתה החברה יוצאת נפסדת

(בנזימן, 2005 : 5).<sup>2</sup> בהתייחסו לנדבכים המרכיבים את התקשורת מציין כשר את המנגנון של הבאת אינפורמציה מתחומים שונים לידיעת הקוראים כאחד מארבעת הנדבכים של עולם העיתונות. כך משרתת התקשורת את זכות האזרח לדעת. משום כך היא זקוקה לשתי תמיכות – תשתית והגנה. במסגרת התשתית באים כל היתרונות שיש לעיתונאי על פני אזרח מן השורה: חיסיון מקורות, גישה למקומות, גישה לאירועים (לוי-ברזילי, 2005 : 321–322).

נימוקי השמירה על החיסיון בחשיבה הדמוקרטית-ליברלית

ניתן למצוא מספר סיבות לשמירה על החיסיון: ראשית, העיתונות נחשבת היום אולי לאחד הגופים הבודדים העשויים לחשוף מידע רגיש או שלילי, שגופי ממשלה שונים מנסים להסתירו. בכך יש למדיה מנדט מטעם הציבור לחשוף את המידע כאילו היו חוקרים פרטיים הפועלים מטעמו. לעתים גורמים שונים העשויים לחשוף מידע הראוי לבוא לידיעת הציבור אינם מוכנים לעשות זאת אם ייחשפו. באמצעות החיסיון עשויים העיתונאים לגלות פשעים שונים ולהביאם לידיעת הציבור.<sup>3</sup>

מעבר לכך השמירה על החיסיון מבססת את התחושה של אמון בין היחידים בחברה. הכבוד לסודותיו של האחר הוא הכרחי בשמירתה ובעיצובה של כל מערכת קשרים בין-אישית. אמון, שמירת הבטחות ונאמנות הם היסודות לשמירה על חיסיון. ממילא כל הדורש להפר חיסיון פוגע באחד מיסודות אלו.

כמו כן השמירה על חיסיון המקור נעשה מתוך רצון להגן עליו מפגיעתם של אלו שסודם נחשף. מקבלי ההחלטות בדיונים סגורים, הנחשפים לעיני התקשורת והציבור, עלולים לפגוע באמצעות פיטוריו של המקור ממקום עבודתו ואף עלולים לפגוע בו פיזית כאשר תגלה זהותו.

2 לגיבוי חשיבה זו ראו דברי העיתונאים והעורכים השונים, המצוטטים בהרחבה בעניין זה, אצל דרוב-היישטיין, 2005 : 16–21.

3 כפי שאירע בפרשת מסמכי הפנטגון ובפרשיית ווטרגייט.

ועל פי המשפט העברי

לבסוף, החיסיון משרת את התועלתיות החברתית. לולא הערובה שבשמירה על החיסיון, האמון הקיים במסגרת היחסים המקצועיים היה עלולים להישחק ולהתפורר. לקוחות היו פחות גלויים עם עורכי דינם וכן חולים עם רופאיהם (Day, 1991: 132–133).<sup>4</sup>

נימוקי השמירה על החיסיון על פי חכמי ישראל

א. מניעת שנאה ואלומות

אף חכמי ישראל השונים עסקו בסכנה הטמונה בהפרת החיסיון. אמנם סכנה זו לא נדונה בהקשרה העיתונאי, אלא כעיסוק עקרוני בחובה לשמירת זהותו של בעל סוד בחשאי מרבית. רבי משה אלשיך, מפרשני המקרא בן המאה השש עשרה, מציין בפירושו לתורה את אפשרות השנאה כלפי המקור שנחשף ואת האלימות שתבוא בעקבותיה כהשלכות העלולות להיות כתוצאה מהסרת החיסיון. בגלל לשונו הציורית והייחודית נביא את הדברים באריכותם המקורית:

ולפעמים מהטעם הזה הלך ילך גם אל מי שאמר עליו וככל הדברים הרעים אשר דבר לזה, ידבר גם לאחר וישְׁבִיעֵנו גם הוא כל יאמר מבטן מי יצא העגל ההוא. והיה כי יפגעון איש באיש [ייפגשון] וכל אחד מלא כרסו מחמת המסית אשר הבעיר במ אש וגפרית, לא יוכל להתאפק איש על אחיו מלדבר סרה ותבער במ אש המריבה ואין מכבה. זה יאמר: "משיב רעה תחת טובה! כפיך שלום תדבר ובקרבך תשים ארבך". וזה יאמר: "זה מום שבך כי איש צר ואויב אתה הוא מעולם". ומקול קול יעקב ההולך וחזק מאוד יבאו בריב הידיים ידי עשו ויכו איש את רעהו ויתגודדו כמשפטם באש חמתם. ואז יחרץ האיש הבליעל לאמר לכל אחד מהם: "הראית כי נמצאו דבריי?" ולפעמים כל חפץ הנרגן הוא מאשר שנא את

4 עוד בעניין זה ראו הרנון, 1973 : 550–552, המונה את הנימוקים בעד ההכרה בחיסיון עיתונאי ונגדה.

החלש מהם ויגורוהו בחרמו להביא עליו המכות האלה בין ידי מי שתקיף ממנו  
או להתכבד בקלוננו.<sup>5</sup>

ועל פי המשפט העברי

ב. אמירת רכילות ולשון הרע

סיבה נוספת שבגללה יש לאסור את חשיפת המקור היא בגלל האיסור המקראי של רכילות ולשון הרע, כפי שאומר הרב ישראל מאיר הכהן מליטא, הידוע בכינויו "החפץ חיים", בן המאה העשרים:

ודע עוד, דרכילות נקרא אפילו לא אמר בפני הנוגע לו, כגון: האומר בפני חברו "כך וכך שמעתי על ראובן, שהיה אומר על שמעון", כי דברים כאלו גורמים, אם נשמעו איש מפי איש, לעורר מדנים בין ראובן האומר ובין פלוני הנאמר עליו.

[וצריך ליזהר מלספר ענין כזה [...] כי על פי רב נשמע, ממילא, בעת הספור גנות על ראובן או על שמעון, ומכלל לשון הרע לא נפקא.<sup>6</sup>

### בעייתיות השימוש במקורות אנונימיים

רבים מבין העיתונאים והעורכים מודעים היטב לקושי שבדיווח הנשען על מקור אנונימי שקשה להפריך אותו, להתווכח אתו ולחשוף את מניעיו. כולם מרבים לבקר את הנוהג הזה, אך תיאוריה לחוד ומעשה לחוד. ולראיה, אף גוף תקשורת אינו ממהר לאמץ תקנים מחמירים בשימוש במקורות אנונימיים.

הסיבה לכך, לדברי אלוף בן, הכתב המדני בעיתון "הארץ", היא המתח בין הרצון שאנשים ידברו עם התקשורת ויזדהו לבין הרצון של התקשורת לקבל מידע והצורך של אנשי השלטון לדבר דרך המקורות. יכול להיות שאם לא היו מקורות אנונימיים, הבעיה הייתה נפתרת, אבל אז מידע רב לא היה מתפרסם, ולכן הבחירה במקורות אנונימיים נראית כפשרה סבירה (דרוב-היישטיין, 2005: 16–21).

בעיתונות הישראלית השימוש במקורות עלומי שם הפך למגפה: הם האסמכתא לכל ידיעה כמעט, תהיה חשיבותה אשר תהיה ויהיה נושאה אשר יהיה.<sup>7</sup> לא רק מידע בתחומי מדיניות וביטחון, שבהם לכאורה לגיטימי ומקובל להישען על מקורות אנונימיים, מתפרסם בכל כלי התקשורת, אלא גם בתחומי תרבות, בידור ונופש. כל עוזר זוטר או יח"צן שכיר מתכסה באצטלה הזו כדי להפיץ ברבים מסרים, וכל עיתונאי, בכיר כטירון, מקבל כמובן מאליו את שיטת הדיווח הזו. יתרה מכך, כאשר אנשי התקשורת עצמם הם מושאים לסיקור עיתונאי, תופעה רווחת מאוד בעידן הרב-ערוצי, צומחים לידם "מקורבים", המביאים את גרסתם לציבור מבלי להזדהות (בנזימן, 2005: 5).

עם התפתחות אמצעי התקשורת בארץ והתחרות הגוברת ביניהם נוטלים לעצמם עיתונאים ופסבדו-עיתונאים יותר ויותר חירות לפרסם דברים בשם מקורות אנונימיים. במקרים לא מעטים תחת אצטלה של חיסיון עיתונאי וסודיות מקורות מתפרסם מידע חלקי ואף שקרי – שמועות, רסיסי ידיעה, מידע מסורס ומעוות של הגייגים פרטיים המתחזים לעובדות. גם על כל אלה מגן החיסיון הגורף (סוקניק, 1996: 17).<sup>8</sup>

בשנים האחרונות עמדו כמה עיתונאים על כך שיש צורך לעמוד על המינון שבו מופעל החיסיון העיתונאי בשל התפשטותו לכל תחומי הסיקור העיתונאי ובשל המחיר שהוא גובה. ההסתרות מאחורי אנשי-צללים, המביאים לכאורה את דבריהן של דמויות חיות וקיימות שיש לציבור עניין וזכות לשמוע מה בפיהן, היא פרצה לבריחה מאחריות. בצורה זו מופרחת גרסאות שאין להן כתובת, ומשום כך לא ניתן לבוא חשבון עם מי שמסר אותן. יש תחומי סיקור לא מעטים

7 במאמרו מזכיר בנזימן אחת מאגדות העיתונות הישראלית, המספרת על כתב ידוע שהיה שליח עיתונו בארצות הברית ונהג לשלוח למערכת שלו דיווחים ופרשנויות מפורטים בשמם של "מקורות יודעי דבר בושינגטון". יום אחד הבין אחד מעמיתיו שהכתב מזין את עיתונו בדעותיו ובהערכותיו שלו, ואינו מסתמך על מקורות אחרים. כששאל את האיש לפשר הנהגה הזו, השיב הכתב: "אני מקור יודע דבר ואני נמצא בושינגטון" (בנזימן, 2005: 5).

8 לסקירת מספר מקרים שבהם נעשה שימוש בעייתי במקורות אנונימיים תוך הדגשת ההבדל בין הנהוג בעיתונות הישראלית לעומת זו האמריקאית, שם "לא מתפרסמים דברי בלע אוף-דה-רקורד", כדברי עקיבא אלדר, ראו קרא, 1998: 8-11.



ועל פי המשפט העברי

שבהם ניתן לצמצם, אם לא לוותר לחלוטין, על השימוש במקורות חסויים. ככל שהנוהג הקיים מתפשט, כך יורדת אמינות העיתונות ומתערער מעמדה (בנזימן, 2005: 5).

בתקנון האתיקה של אגודת העיתונאים האמריקאים (Society of Professional Journalists, להלן SPJ) נקרא העיתונאי לזהות את מקורותיו כמידת יכולתו:

Identify sources whenever feasible. The public is entitled to as much information as possible on sources' reliability.

אכן לעתים המקור אינו יכול לחשוף את עצמו. מסיבה זאת אסר ה"חפץ חיים" להסתתר מאחורי החיסיון, אלא אם כן חושש המקור פן יבולע לו אם תיחשף זהותו:

שלא יטמין עצמו לגנותו בצנעא [מקורות אנונימיים], ובפניו יחניף לו, רק כשיספר – יספר בפרסום, אם לא שיש לו ממנו אימה שיש לאל ידו להרע עמו [כמו מדליף], או מפני חשש מחלוקת מותר לגנותו בצנעא בפני כל אחד ואחד, והכל יתכוון לשם שמים כדי להשניאו שלא ילמדו ממעשיו.<sup>9</sup>

אין בכוונתנו לעסוק בפרק זה בעצם התופעה הפסולה לכאורה של שימוש ציני באנונימיות לשם אמירת שקרים,<sup>10</sup> להכפשת האחר<sup>11</sup> או לקידום אינטרסים,

9 באר מים חיים, ד, לב, עמ' קו.

10 כפי שאירע במספר מקרים, והאחרון הידוע בהם הוא סיפורו של ג'ייסון בלייר, כתב ה"ניו-יורק טיימס". כתב זה בדה מלבו שורה של כתבות עיתונאיות תוך שימוש מרובה במקורות בדויים ואנונימיים, והביא לפגיע חמורה באמון הציבורי שניתן לעיתון שעבד בו. להרחבת תיאור האירועים, פרשנותם והשלכותיהם בעניין זה ראו אסתרן, 2003: 32–33; דרוב-היישטיין, 2005: 16. על איסור השקר, המתאפשר יותר תחת מסכת האנונימיות מאשר אמירת הדברים לציטוט ולייחוס, כבר נאמר מקרא מפורש: "מְדַבֵּר שֶׁקֶר תִּרְחֶק" (שמות כג, ז), ואין מקום להרחיב על אודות האיסור ההלכתי לשקר. מעבר לכך, בהתבסס על דברי המקרא (שמות שם, א) "לא תשא שְׁמַע שְׁוֹא", פסק הרמב"ם להלכה (הלכות סנהדרין כא, ז): "ובכלל לאו זה אזהרה למקבל לשון הרע ומספר לשון הרע ומעיד עדות שקר".

אלא בתוקף הניתן לחיסיון מקורות מבחינה חוקית, אתית והלכתית. זאת מאחר שבכוונתם של מקורות אלו לספק מידע חיוני במחיר שמירת זהותם בערפל.

### החיסיון העיתונאי בחוק ובתקנוני האתיקה

החיסיון העיתונאי בישראל

נשיא מועצת העיתונות לשעבר, אשר כיהן כנשיא בית המשפט העליון, השופט יצחק אולשן, פרסם בספר השנה של העיתונאים בשנת 1969 מאמר אשר בין היתר הכיל את משאלת הלב:

אני מקווה שגם השופטים בישראל ילכו באותה דרך (כמו השופטים באנגליה), ורק במקרה יוצא מן הכלל יבקש שופט לגלות את המקור וכך ימנע, נכון יותר, יתרכך, הקונפליקט שבין המצב המשפטי בארץ ובין תקנון האתיקה המקצועית של העיתונאים.<sup>12</sup>

אכן החיסיון העיתונאי אינו קבוע בהוראות החוק הישראלי, אלא פותח על ידי בית המשפט העליון בהשראת שיטות משפט זרות, כנגזר מעקרון חופש הביטוי.<sup>13</sup> בית המשפט קבע שחופש העיתונות כולל מכללא את הזכות לאסוף מידע, והזכות

11 על ההשמצות בסתר מצדם של "מקורבים" למיניהם אומר המדרש: "כל המלשין את חברו בסתר – אין לו חלק לעולם הבא, שנאמר 'מלשני בסתר רעהו אותו אצמית', וכתוב אחר אומר 'מכה רעהו בסתר'. תדע לך שהוא כן, בא וראה מנחש שהלשין בין אדם לקדוש ברוך הוא ואררו [קילל אותו] הקדוש ברוך הוא שמאכלו יהיה עפר, שנאמר 'ועפר תאכל כל ימי חיך' " (פרקי דרבי אליעזר [היגר], פרק נב).

12 אולשן, 1969: 331.

13 ב"ש 298/86 – ציטרין נ' בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין ואח', פ"ד מ"א (2) 337. (להלן: ב"ש ציטרין). בפרשה זו ביטל בית המשפט קנס שהטיל בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין על עיתונאים שהוזמנו להעיד וסירבו לחשוף את מקורות המידע שלהם. עדותם נדרשה כדי לקבוע אם עורכי הדין עברו על כללי האתיקה בפרסומת עצמית. השופט שמגר קבע ש"מערכת מדינית, חופשית ודמוקרטית בלעדי אמצעים נאותים לאיסוף מידע ולפרסומו הם דבר והיפוכו, ואינם יכולים להתקיים בצוותא" (שם, עמ' 358), ולכן הכרה בחיסיון עיתונאי מתחייבת מעקרון חופש הביטוי.

## ועל פי המשפט העברי

לאסוף מידע כוללת את הצורך להגן על מקורות מידע, שכן ללא יחסי אמון בין העיתונאי לבין מקורותיו תיווצר רתיעה מפני מסירת מידע. לפיכך זכותו היסודית של העיתונאי לחיסיון נובעת מתוך עקרון חופש הביטוי, והיא נדבך חשוב במערכת הזכויות והחירויות שעליהן מושתתת הדמוקרטיה. ההגנה על מקורות המידע העיתונאיים הם אינטרס של הציבור ולא עניינו הפרטי של העיתון או של העיתונאי הנוגעים בדבר.

אינטרס זה של ההגנה על מקורות העיתונאיים מצוי במתח עם האינטרס הציבורי בגילוי האמת ועשיית צדק בהליכים משפטיים, משום שלעתים קרובות העיתונאי מחזיק במידע בעל ערך רב לערכאות החקירה והשיפוט. ברם נקבע שכדי לפגוע בזכות היסוד לחיסיון עיתונאי לא די בכך שהמידע יהיה רלוונטי להליך המתנהל, אלא גם נדרש שהמידע יהיה חיוני ובעל חשיבות לשם עשיית משפט צדק בנושא מהותי.<sup>14</sup> כללים אלו מדגישים את הקושי בתחיקת החיסיון, שהוגדר כזכות יסוד חיונית לקיומו של משטר דמוקרטי תקין, לטובת מיצוי הדין עם מדליפים (קרמניצר ורחף, 2005: 65–66).<sup>15</sup>

בישראל טרם התרחש בפועל מאסרו של עיתונאי בגין אי ציות לדרישת בית משפט לגילוי מקורות אינפורמציה. עם זאת, היו מספר מקרים שבהם "כמעט"

14 ב"ש ציטרין – סעיף 15 לפסק הדין. נקבע שענייני המשמעת של לשכת עורכי הדין, שבגללם התגלגלו הדברים לפתחו של בית המשפט, אינם מהווים נושא מהותי בהקשר זה, שכן הם אינם שקולים לפשע חמור או לעוון מהותי שגרר תוצאות או משמעותיות קשות או להפרה קשה של הסדר הציבורי.

15 יש היבט נוסף ליחס שבין איסור מסירת המידע (ההדלפה) על פי סעיף 117 לחוק העונשין, תשל"ז/1977, ובין חופש העיתונות. לסעיף זה עלול להיות "אפקט מצנן" גם על העיתונאים עצמם. זאת מאחר שעיתונאים עלולים להיחשף לסכנת אחריות פלילית עקיפה לעברה של עובד הציבור, שמי שמשדל את העובד למסור לו מידע או על היותו שותף למעשה מסירת המידע על ידי עצם קבלתו. ראו את הדיון הנרחב בהיבט זה אצל קרמניצר ורחף, 2005: 66–68 ואת השוואת איסור השידול לאיסור "לפני עיוור לא תתן מכשול". "אפקט הצינון" עלול להשפיע אף על יכולתם של העיתונאים לאסוף מידע בעתיד, והם עלולים להתפס כזרוע ארוכה של רשויות השלטון. בעניין זה ראו Olen, 1998: 48–50.

ואירע ביזיון בית המשפט, כאשר בתי המשפט לא היו רחוקים מההחלטה להטיל סנקציות על עיתונאים סרבנים.<sup>16</sup>

עיתונאים לא מעטים אולצו (או כמעט אולצו) למסור<sup>17</sup> מידע עיתונאי הקיים בחזקתם לידי המשטרה. זאת מפני שלמרבה הצער מבחינת החוק היבש החיסיון העיתונאי קרס לגמרי, ולמעשה הוא לא התקיים, לכן אין מניעה חוקית מצד השוטרים להחרים ולנסות באמצעות הציוד שהחרימו לאתר את המקור.

הדברים מצאו את ביטויים בפסיקתה של שופטת בית משפט השלום בתל-אביב, מרים דיסקין: "בשאלת האיזון בין אינטרס חופש המידע ובין אינטרס שלום הציבור והגשמת צרכי חקירה – התשובה המתבקשת הינה להעדפת ההגנה על האחרון, שבתנאים הללו דינו לגבור"<sup>18</sup> (כאלינט, 2006 : 17).

בתקנון האתיקה של מועצת העיתונות בישראל, עוסק סעיף 22 בחיסיון העיתונאי. על פי סעיף זה "לא יגלו עיתון ועיתונאי מידע שנמסר להם בתנאי שיישאר חסוי ולא יחשפו זהותו של מקור חסוי אלא בהסכמתו של המקור". סעיף זה אמנם מעגן עמוקות את השמירה על החיסיון, אך ניסוחו של סעיף זה כוללני ואינו מספק מענה לשאלות הנוקבות המתעוררות לגביו, למשל למי ובאלו מצבים אסור לגלות מקור מידע, ואם קיימים יוצאים מן הכלל הזה? כיצד ניתן להגדיר בדיוק על מי חל האיסור לגלות מקור? ולשם הגנה על אילו אינטרסים יש בה צורך? (גורן, 1983 : 124).<sup>19</sup>

16 כגון פסק הדין בעניין אפלבוים נ' בן-גוריון ("שורת המתנדבים") – ע"א 25/57 אפלבוים נ' עמוס בן גוריון, פ"ד יד 1250. לפירוט כמה מהמקרים מתחום זה שנדונו בישראל ראו רוטנשטרייך, 1981-1982 : 251–253.

17 למשל, רונן אידלמן, עורך אתר התרבות באינטרנט "מארב" עוכב לחקירה בתאריך 14.2.2006. זאת לאחר שהעלה באתר תמונות המתעדות את שרפת אחד מפסלי השוורים שהוצבו בשדרות רוטשילד בתל אביב, כחלק ממיזם יח"צני-אמנותי שארגנה הבורסה לניירות ערך בשיתוף חברות גדולות.

18 הדברים במלואם תוך ציון פסיקות קודמות בעניין זה מובאים בפסק הדין ב"ש 000919/06.

19 לעיסוק נרחב סביב סעיף זה ראו גורן, 1983 : 124–129.

ועל פי המשפט העברי

כן בסעיף 3 בחלקו השני נאמר שאם "הבטיחו עיתון או עיתונאי למקור שהידיעה שמסר או הדעה שהביע לא יפורסמו – לא יימסרו אלה לפרסום אף אם יש בהם עניין לציבור". כלומר, אף כאשר הציבור יהיה מעוניין לדעת את הפרטים הידועים לעיתונאי, אסור לו להפר את הבטחתו כלפי מקור הידיעה, כאשר זה התנה את מסירת הידיעה בכך שתובא לידיעת העיתונאי בלבד.

ניתן לומר כי במידה מסוימת הדברים בהירים יותר בתקנון האתיקה של הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו (1994). שם נכתב בסעיף 3: "לא ימסור בעל זיכיון פרטים על זהותו של אדם שמסר לו מידע או את המידע שנמסר לו, במקרה שבו מוסר המידע מסרו על סמך הבטחה שזהותו לא תיחשף או שמידע מסוים לא ישודר, או כל הבנה דומה, אלא אם כן מחויב בעל הזיכיון למסור זאת על פי דין". כלומר, חובת החיסיון חלה על העיתונאי מרגע נתינת ההבטחה בעניין זה למקור. חובה זו תוסר רק כאשר יחויב העיתונאי לעשות זאת על פי דין.

במהדורה השנייה המעודכנת מדצמבר 1995 הוסיפו בתקנון האתיקה האמור כי בשל הצורך למלא כלל זה של שמירת החיסיון, על בעל הזיכיון לוודא שהענקת חיסיון למקורות לא תהיה מעשה שבשגרה, ושבעל הזיכיון לא יעשה שימוש אחר במידע שנמסר לו לפרסום תחת חיסיון. לאור זאת יש להעדיף תמיד מקורות הנכונים להזדהות. כאשר אין כאלה יש לבחון היטב את הגורמים המבקשים להסתתר תחת חיסיון ואת מניעיהם, מכיוון שגורמים אלה עלולים להטעות את בעל הזיכיון.

החיסיון העיתונאי בחוץ לארץ<sup>20</sup>

על פניו ניתן לזהות עיקרון זהה בין תקנוני האתיקה השונים בדבר המחויבות לשמירה על חיסיון עיתונאי.<sup>21</sup> בתקנון האתיקה של איגוד העיתונאים המקצועיים

20 לשם השוואה בעניין ההכרה בחיסיון עיתונאי בין ארצות הברית, אנגליה וישראל ראו הרנון, 1973: 542–555.

בארצות הברית (SPJ), כפי שצוין לעיל, יש העדפה לזיהוי מקסימאלי של המקורות המספקים מידע לעיתונאי. עם זאת, אם המציאות מחייבת זאת, נדרש העיתונאי לתהות אחר השיקולים והמניעים של המקורות המספקים לו מידע ולהבהיר את התנאים בינו לבין המקור במסגרת החוזה בעל-פה שנחתם ביניהם. לאחר שהוחלט כי יעניק חיסיון למקורותיו והבטיח זאת, עליו לעמוד בהבטחתו:

Always question sources' motives before promising anonymity. Clarify conditions attached to any promise made in exchange for information. Keep promises.

אין בדברים אלו של התקנון יותר מאשר דרישה מוסרית מאדם לעמוד בדיבורו ובהבטחותיו.<sup>22</sup> לעומת זאת, ניתן לזהות בתקנונים אחרים את ההכרה כי המקצוע המסוים של העיתונאי מספק לו את הזכות, ויש שיאמרו את החובה, לשמור על חיסיון מקורותיו. לדוגמה, בסעיף השישי שבתקנון האתיקה של הפדרציה הבינלאומית של העיתונאים (International Federation of Journalists, להלן IFJ) נאמר:

The journalist shall observe professional secrecy regarding the source of information obtained in confidence.

אף תקנון האתיקה הבריטי קובע בסעיף 14, העוסק במקורות חסויים:

Journalists have a moral obligation to protect confidential sources of information.

כלומר אין מדובר בהתחייבות אישית גרידה של אדם כלפי רעהו על שמירת סוד אלא זו תוצאה של מחויבות מוסרית הנובעת מעיסוקו של העיתונאי. עם זאת,

21 עוד בעניין זה ראו Harris, 1995: 70–71.

22 אף במקורות היהדות ניתן למצוא תביעה מוסרית כלפי מי שמפר את הבטחותיו. כך אומרת המשנה לגבי מי שהפר עסקה בשלביה המתקדמים: "מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להיפרע ממי שאינו עומד בדבורו" (בבלי, בבא מציעא ד, ב).

## ועל פי המשפט העברי

בפועל נאלצים עיתונאים באירופה<sup>23</sup> ובארה"ב<sup>24</sup> למסור את זהות המקור של הידיעה שלהם, אחרת יואשמו בכיזיון בית המשפט ויישלחו למעצר או ייקנסו. לאחרונה מעדיפים עורכי דין התובעים את התקשורת שלא יכלאו את העיתונאי, כדי שלא יהפוך למעין קדוש מעונה. במקום זאת הם מבקשים מהשופטים להורות לחבר המושבעים שמדובר בכוונת זדון (malice). כך נאלץ העיתונאי לבחור בין מתן עדות (וחשיפת המקור) ובין האשמה בזדון, שמשמעה חוסר התחשבות נפשעת באמת (הנסון, 1997 : 9).

אף על פי שבתחילה היה זה קל לעיתונאים לומר שהם יעדיפו ללכת לכלא מאשר לחשוף מקור או להפר חיסיון, הדבר הפך לקשה יותר כאשר קרובים, שכנים וחברים אשר אינם עיתונאים תהו כיצד עיתונאים סבורים שהם מעל החוק ושאינם כפופים בפניו כשאר האזרחים. אף שעיתונאים מועטים התפרסמו בגלל כניסתם למאסר ובשל תיאור חוויותיהם בהקשר זה, העובדה היא שהתנסות מעין זו אינה נוחה ומשבשת את מהלך החיים התקיין וקשה דיה (Carter, Franklin & Wright, 1997: 575).

הדוגמה המפורסמת והעדכנית ביותר למחיר ששילם עיתונאי בגלל מחויבותו לשמירת זהות המקור המדליף, ולאחר מכן בגלל חשיפת זהותו של המקור היא ג'ודית מילר, מהעיתון "ניו יורק טיימס". מילר ריצתה בקיץ 2005 תקופת מאסר

23 מן הראוי לציין כי קיימת נטייה ברורה יותר לקבוע חוקי חיסיון, והביטוי המפורש ביותר לכך מצוי בחוק האוסטרי. לעומת זאת באנגליה אין זכר לחיסיון בשום חוק (גורן, 1983 : 124). לפירוט הפסיקות השונות בנושא החיסיון העיתונאי שנדונה בשלוש ערכאות בשנת 1980 באנגליה ראו רוטנשטרייך, 1981-1982 : 247-251.

24 בארצות הברית נחלקות המדינות לאלו שיש בהן חוקי חיסיון (shield law), שהן הרוב, ולמיעוט שבו יחסי עיתונאי-מקור אינם מוגנים על פי חוק, אך עד כה לא קיים חוק פדרלי בנדון, ובית המשפט העליון של ארצות הברית שלל בפסיקתו את עיקרון החיסיון (גורן, 1983 : 124). לסקירה מורחבת על אודות התפתחות החיסיון העיתונאי במשפט האמריקאי ועל הסוגיות הרלוונטיות לתיקון הראשון לחוקה האמריקנית ראו Carter, Franklin & Wright, 1997: 530-575. על המחלוקת בקרב העיתונאים על אודות היחס לחוקי חיסיון ראו Day, 1991: 134.

של 85 יום כעונש על סירובה לחשוף את שמו וזהותו של המקור שעמו שוחחה בקשר לפרשת הדלפת שמה של סוכנת הסי-איי-אי ואלרי פלייס. המאסר הפך את מילר לדמות מופת של נאמנות עיקשת וחסרת פשרות לעיקרון חופש העיתונות.<sup>25</sup>

בסופה של הפרשייה הסבוכה הוחלט על הפסקת עבודתה בעיתון, ובתאריך 11.5.2005 פרסמה מילר מכתב פרידה במדור המכתבים של עיתון ה"ניו יורק טיימס" תחת הכותרת "ברכת הפרדה של ג'ודית מילר", ובו היא מגוללת את השתלשלות האירועים מנקודת מבטה.<sup>26</sup>

### חיסיון מקורות במשפט העברי

הצעת החיסיון כערוכה לנגישות למידע

כאמור, ההבטחה לחיסיון המקור והצעתו למקור פוטנציאלי היא לעתים הדרך היחידה לקבל נגישות למידע חיוני המצוי בידיו של המקור. בהתייחס לבירורים על אודות אישיותו של שותף עסקי או של בן זוג אפשרי מציג החפץ חיים את הצעת החיסיון בתמורה לקבלת המידע:

שכאשר יבוא לחברו ויאמר לו: "אחי, אמר לי ענין אחד שאני רוצה לדרש מעמך, ולא תגזם את הדבר, רק תאמר לי כפי מה שאתה יודע, ולא יהיה עליך אסור אם תגלה לי כי כונת שנינו הוא רק לתועלת ולא לגנות למי, ואני מבטיחך שלא יודע ממני דבר, ואחר כך יציע לו את הענין", בודאי ישיב לו האמת בזה.<sup>27</sup>

25 הבירור על אודות זהות האישיה שהתיר להדליף את המידע למילר נמשך, והרמזים מובילים לנשיא ארצות הברית לשעבר ג'ורג' וו. בוש. אם אכן הנשיא התיר את ההדלפה, דבר המותר לו על-פי חוק, יש לסייג ולומר כי לא כל הדלפה של סוד מדינה היא בגדר עברה.

26 להרחבת העניין ולעדכונים בפרשייה סבוכה זו ראו באתר האינטרנט של העיתונאית: [www.judithmiller.org](http://www.judithmiller.org).

27 חפץ חיים, לשון הרע, כלל ד, הגהה, עמ' קי"א.



ועל פי המשפט העברי

האם אפשר לדרוש חיסיון?

לעתים המקור ולא המאזין לו דורש את החיסיון בתמורה לחלוקת המידע באוזני העיתונאי. לכאורה קשה למקור לבוא בטענות אל העיתונאי שחשף אותו ולא שמר על חיסיון זהותו. זאת מאחר שהמקור עצמו מהווה מודל לחיקוי של אי-שמירת סודיות שהתחייב לה. על נקודת תורפה זו עמד רבי משה אלשיך בפירושו לתורה. הוא מציין בשפתו העשירה במי האשם על חשיפת תכנים שאינם לייחוס או לציטוט (off the record):

וזה אחשוב כיוון שלמה בחכמתו באומרו (משלי פרק י"א פסוק י"ג) "הולך רכיל מגלה סוד וכו'". והוא עניין מאמר החכם כי היה איש שגלה סוד [ניתן להשליך זאת על המקור] לגבר עמיתו [ניתן להשליך זאת על העיתונאי] ובא רעהו [העיתונאי] ויספר לאחיו בחוץ, וכשמוע האיש [המקור] שמה שבינו לבינו נשמע בין החיים, היטב חרה לו ויכעוס עליו ויאמר [לעיתונאי]: "הטוב לך כי תגלה סודי?", ויען ויאמר לו [העיתונאי]: "לא עלי תלונתך כי אם עליך, כי אני ממך למדתי. ונשאתי קל וחומר: ומה אם פלוני שנוגע אליו הדבר – לא עצר כוח לעצור במלין [לא התאפק ולא שתק] ולא היה נאמן לעצמו ויגד אלי [לי], מה גם עתה אנכי שאין הדבר נוגע אלי כי איך אהיה נאמן אל זולתי?"<sup>28</sup>

כלומר, העיתונאי יכול לומר כי למד לא לשמור סוד ממקורותיו שלו, שהרי הם עצמם הפרו את הסודיות שלה נדרשו בעצם העברת המידע לידיהם של העיתונאי. ממילא המדליף אינו יכול לבוא בטענות ובדרישות מוסריות להבטחת חיסיון מאיש, שהרי הוא עצמו הפר את הסודיות שנדרש לה.

אזהרה למקור לא לדבר עם מי שעלול לחשוף אותו

התלמוד הבבלי (פסחים מט ע"ב) מונה את ההגבלות שנאמרו לגבי עמי הארץ.<sup>29</sup> בין היתר נאמר ש"אין מגלין להן סוד". רש"י על אתר מבאר שכוונת התלמוד היא שאין לגלות להם "שום דבר סתר לפי שהולך רכיל".<sup>30</sup>

ייתכן שמסיבה זו מזהיר רבנו יונה גירונדי, הפוסק, הפילוסוף והפרשן בן המאה הארבע עשרה מספרד, במספר מקומות בפירושו לספר משלי את בעל הסוד לבל יחלוק את סודותיו עם מי שחשוד בעיניו כמי שעשוי לחשוף אותו ואת סודותיו. במידה מסוימת הוא אף מטיל עליו את האחריות. וכך בפירושו לדברי הכתוב "הולך רכיל מגלה סוד, ונאמן רוח מכסה דבר" (משלי יא, יג):<sup>31</sup>

אם תראה אדם שהוא רכיל, ומסכסך בדברי ביזיון וקצף שישמע על אדם - תדע כי הוא מגלה סוד. ואל תגלה אליו סודך ואל תבטח בו כי אחרי שתמסור אליו הדבר – יגלהו, כי מי שאינו נשמר ברוחו מן הרכילות - לא יזהר בהסתר סוד. "ונאמן רוח מכסה דבר" – נתן טעם לדבר כי אין הסתר

29 המונח "עם הארץ" בלשון חכמי התלמוד הוא מונח המתאר לרוב משני טיפוסים: הראשון הוא אנשים שלא למדו מקרא, משנה או דרך ארץ, הנקראים בפי חכמי המשנה והתלמוד בורים, מפני שלא סיגלו להם דרכי הנימוס והליכות בני אדם מנומסים. מובן, שמצבם בחברה היה שפל ביותר ולא התייחסו אליהם כמו לאנשים בעלי נאמנות עקרונית; הטיפוס השני הוא אנשים, שאף על פי שהיו נעדרים מכל ידיעה בתורה כמו הראשונים ומדרגת תרבותם הייתה גם כן נמוכה, בכל זאת מכיוון שתכונת עסקם הזיקקה אותם להיות במשא ומתן תמידי עם האנשים, התרגלו במקצת לדרכי אנשים ישרים בעלי נאמנות יסודית (גרינשפאן, תש"ו: ד-ה). להרחבת היריעה על אודות התפתחות המושג ועל משמעויותיו החברתיות וההלכתיות ראו אופנהיימר, 1973.

30 אף החפץ חיים הוזהיר מפני גורמים העלולים להפר את החשאיות הנדרשת מהם. לדבריו מדובר בתופעה שכיחה. אלו המפרים את החשאיות – סופם שילכו רכיל ויגלו מידע נוסף אף מעבר לסוד המסוים שנאמר להם, כפי שציין רבי יונה גירונדי (הלכות רכילות, באר מים חיים, כלל ט, ה).

31 מעין הדברים הללו הוא אומר בפירושו על הפסוק "גולה סוד הולך רכיל ולפתה שפתי לא תתערב (משלי כ, ט).

ועל פי המשפט העברי

הסוד בלתי לנאמני רוח, ומי שהוא נאמן רוח הלא הוא מכסה דבר שאינו ראוי לגלותו – אף על פי שלא כסהו האומר – ולא יגלה רכיל.<sup>32</sup>

כלומר, אם קיים חשש שאדם מסוים שעמו אתה חולק את סודותיך אינו יכול לנצור אותם בלבד, אל תעשה זאת, מאחר שהדבר עלול להביא לידי מחלוקת ושנאה (כפי שצוין לעיל זו אחת הסיבות האוסרות לחשוף מקורות).

ממקורות אלו עולה שכאשר המקור נחשף הוא יכול לטעון כלפי העיתונאי טענה מוסרית שלא היה עליו לגלות את סודותיו. עם זאת, אין בידו לעשות דבר לעיתונאי, משום כך עדיף לו שלא יחלוק את סודותיו עם מי שלא ניתן לסמוך עליו.

הבקשה לחיסיון

המציאות של גילוי סוד באוזניו של מאן דהו היא תופעה נפוצה, וניתן למצוא תיאור של החוזה הנחתם בעל פה בין המקור בעל הסוד ובין השומע אותו, העיתונאי בנידון דידן. רבי משה אלשיך בפירושו לתורה מציג את הצידוק עצמי של ההדלפה שבו פותח כל מדליף קלאסי את דבריו, ומצטט לאחר מכן את דברי המדליף המבקש חיסיון:

ועתה תהי נא אלה בינותינו, ביני ובינך, להסתיר דבר כל ייודע כי דברתי לך, רק יכנסו דבריי באוזניך, כתבם על לוח לבך והישמר פן ואל תגל, כי מאשר נפלאתה אהבתך לי והיה לבי כאש בוערת באתי אליך. עתה אתה, דע לך, כי פלוני אלמוני איש שלומך, אשר בטחת בו ותאהבהו וגם הוא לך למראה – אל תאמן בו כי לא כן ליבו כי שבע תועבות בקרבו ותכלית שנאה שנאך. לא תדרוש שלומו וטובתו כי אויב הוא לך ולפעמים שקר

כיזב! ולבל תגלה רעתו יצו עליו יסתיר דבר מי זה אמר פן יבא לידי ניסיון  
 ויתבדה ויאחז.<sup>33</sup>

לשון האזהרה של המקור

בהתייחס למידע שלילי הנאמר באוזני זרים מדגיש החפץ חיים שהחובה  
 לשמירת הסוד חלה על המאזינים שהוזהרו על חשאיות ללא כל תלות באופי  
 האזהרה ובניסוחה. לדבריו, האיסור לגלות לדבריו נובע מהחשש שכאשר ייפרץ  
 הסכר, אין אפשרות לעצור את זרימתו של המידע:

אין חלוק בלשון האזהרה [של המקור], בין שצום שלא ידברו עוד מזה  
 העניין כלל, ובין שאמר להם, שאל יודע מכם דבר – בכל גוני אסור לגלות  
 מהגנות של פלוני אפילו לאחר, וכל שכן למי שנאמר עליו, דעל ידי שיגלה  
 לאחר, יתגלה לבסוף לכל ואפילו לו, דחברך – חברא אית לה [שחברך –  
 יש לו חבר, וכך תפשט הידיעה].<sup>34</sup>

החפץ חיים מציין בהערותיו (באר מים חיים, לשון הרע, כלל ב, סעיף יט)  
 שייתכן שהמספר יתחרט על כך שסיפר בגנותו של האחר, וממילא אינו חפץ  
 שהמידע השלילי יגיע לאוזניים זרות. בהפרת החיסיון תימנע מהמקור היכולת  
 לחזור בו ממעשיו ומהשלכותיהם. בשמירתו של החיסיון נותר חלון ההזדמנויות  
 לחזור בו – פתוח.

ההבטחה לחיסיון המקור

לעיל ציינו את מתן החסינות כערוכה לנגישות למידע הכמוס אצל המקור, או  
 לחלופין היא מהווה תנאי מצדו של המקור. אך מהו תוקפה של הבטחה זו על  
 מתן החיסיון: האם בכלל ניתן להבטיח דבר כזה, או שמא כל כוחה הוא רק כאשר  
 אין כוח אחר המתנגד לה? הבנת הדברים תסייע בהבנת היחס לחיסיון המקורות  
 בראי ההלכה.

33 תורת משה, שמות כח, לד.

34 חפץ חיים, לשון הרע, ב, ח, עמ' עח.

ועל פי המשפט העברי

מעמדה ההלכתי של שיחה שאינה לציטוט ואינה לייחוס (Off The Record)

לעומת דבריו של רבי משה אלשיך, הפוטרים את האדם (במקרה שלנו את העיתונאי) מחשיפת הסוד, ולעומת דברי החפץ חיים המגביל את החשיפה רק למידע שלילי, ניצבים דברי התלמוד הבבלי, שמהם עולה, לכאורה, כי כל מידע המגיע לידי של מי ששומע מידע מן האחר, ובנידון דידן העיתונאי השומע מהמקור, חייב להישאר חסוי אלא אם כן נאמר אחרת: "אמר רבי מנסיא רבה: מניין לאומר דבר לחברו שהוא ב'בל יאמר', עד שיאמר לו 'לך אמור'? שנאמר: 'וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר' (ויקרא א, א).<sup>35</sup>

מלשונו של התלמוד לא ברור מהו תוקף הדברים: האם מדובר באיסור של ממש הנלמד מלשונו של המקרא, או שמא מדובר בהנחיה מוסרית ותו לא?

35 בבלי, יומא ד ע"ב. על הסיבה להתבססות על פסוק זה דווקא, "והלא פעמים רבות נאמרו בתורה לאמר קודם לכן", עמד רבי אריה לייב בספרו גבורת ארי על מסכת יומא ד ע"ב.

דעת הסוברים שאיסור הפרת חיסיון הוא מן התורה

רש"י בפירושו לתלמוד מבאר את משמעות הדרשה בלשון הכתוב ומסביר כי משמעות המילה לְאמַר היא "לא אמור הדברים אלא אם כן נתן לו רשות" (רש"י, שם, דיבור המתחיל "שהוא בבל יאמר").<sup>36</sup>

דברי התלמוד וביאורם על ידי רש"י הובנו על ידי רבי משה מקוצי, מרבני צרפת במאה השלוש עשרה, בספרו ספר מצוות גדול (סמ"ג), שמדובר באיסור מקראי לכל דבר ועניין, ולכן כאשר הוא מונה את תרי"ג המצוות הוא מציין את האיסור בחלק מצוות הלא-תעשה, מצווה ט: "מניין לאומר לחברו דבר שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור? תלמוד לומר: 'מאהל מועד לאמר' – לא אמר בדברים אלא אם כן נתן לו רשות" (מקוצי, תשנ"ג: מ"ט).<sup>37</sup> קדם לכל אלו רב אחאי גאון, מראשי הישיבות בבבל במאה התשיעית, שהתייחס לעניין זה בספרו, ספר השאלות:

ולא מיבעיאי מילתיה דליתיה דאסיר ליה לאיניש למימר דהוא שקרא אלא אפילו מילתא דאיתיה, ואמר ליה ההוא מן דהוא ולא יהיב ליה רשותא למימר לאחרינא אסיר ליה למימר [ואין צורך לומר שאסור לאדם לומר דבר שקר, אלא אפילו דבר שנאמר על-ידי מאן דהו והלה לא נתן את רשותו לומר לאחר – אסור לו לומר], דאמר רבי מנסיא [...] מניין לאומר דבר לחבירו שהוא ב"ל יאמר" עד שיאמר לו "לך ואמור!" שנאמר: "וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר" (שמות יד, א–ב),

36 מעין הדברים הללו אף כותב רבי אלעזר בן נתן (הראב"ן) בספרו: "כלומר לְאמַר לישראל – אם לא שאמר לו לְאמַר לישראל – לא היה אומר" (בן נתן, 1958: קסט ע"א). כן נכתבו הדברים בשינויים קלים על ידי הרב יום טוב בן רבי אברהם אלעזר (הריטב"א) בחידושו למסכת יומא, והרב אברהם סג"ל בפירושו מגן אברהם לספר הפסיקה של רבי יוסף קארו, שולחן ערוך, אורח חיים קנו – סדר משא ומתן.

37 ראו את דברי הרב מנחם כשר בפירושו תורה שלימה לויקרא א, א, אות לא, שדייק בדברי הסמ"ג שגרסתו בלשון התלמוד הייתה "לאו אמור בדברים אלא אם כן נתן לו רשות", ומפרש שכל מי שמפר את החיסיון עובר בלאו.

ועל פי המשפט העברי

“אמר אל הכהנים” (ויקרא כא, א) “לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אלהם” (שמות ג, טז).<sup>38</sup>

לשיטתו של רב אחאי גאון חל איסור שמקורו באמירה פוזיטיבית שמשמעת ממנה אמירה שלילית, (לאו הבא מכלל עשה), האוסר על חשיפת תכנים שלא הותר לחשוף אותם על ידי מוסר המידע.

דעת הסוברים כי שמירת חיסיון היא רק מידה טובה

רבי מנחם בן שלמה המאירי, מרבני צרפת במאה הארבע עשרה, הבין כי כוונת דברי התלמוד היא ש”למדנו דרך ארץ למי שאומר דבר לחבירו אף על פי שלא מסרה לו בסוד שהוא בכל יאמר אלא אם כן אומר לו בעל (ה)דבר שהוא אומר לו אותן הדברים (בבחינת ציווי) ‘לך אמור’ והוא עניין אומרו ‘ונאמן רוח מכסה דבר’ כלומר דבר אעפ”י שאינו סוד, והולך רכיל מגלה סוד – אעפ”י שנאמר לו בסוד”.<sup>39</sup>

38 שאילתות דרב אחאי גאון, פרשת וישב, שאילתא כח. מפרשיו של רב אחאי גאון, הרב ישעיה ברלין בחיבורו שאילת שלום והרב נפתלי צבי יהודה ברלין (הנצי”ב) בפירושו העמק שאלה, עמדו על כך שלפי גרסה זו של רב אחאי גאון אין הדרשה מוסבת דווקא על הפסוק המוזכר בתלמוד, אלא על כל מקום בתורה שנאמר בו “לאמר”, והדרשה מתבססת על הפסוק המוקדם ביותר שבו נאמרו דברים אלו, בשמות ג, טז.

39 מאירי, תשל”ח: ו. מעין הדברים הללו בהסתייגויות קלות כתבו רבי שלמה לוריא (המהרש”ל), מרבני פולין במאה השבע עשרה, בביאורו עמודי שלמה לספר מצוות גדול (לוריא, תשנ”ג: י”ב–י”ג), והרב חיים בנבנשת, אף הוא מפרשניו של ספר המצוות הגדול (ומחברו של פירוש כנסת הגדולה על השולחן ערוך) בספרו דינא דחיי (בנבנשת, תשנ”ז: 40). בהסתמך על פסיקות אלו דייק הרב בצלאל שטרן, בן המאה העשרים באוסטרליה, בספרו בצל החכמה (חלק ד, פד), שאין צורך באמירה מפורשת של המקור לשמור את הסוד. זאת מאחר שעצם המציאות הדיסקרטית היא הגוזרת את משמעותם של הדברים: “והנה מה שכתב, ‘הנאמרים בסוד’, אין הכוונה שנאמרו בפירוש בתורת סוד דהיינו שזה שהגידו לו – ההוירו שישאר הדבר בסוד [...] אלא על כורחך הכוונה, שנאמרו לו בסוד

החפץ חיים מבאר (באר מים חיים, לשון הרע, כלל ב, ס"ק כז, עמ' פ"ד) בהסתמך על דברי פוסקים שונים את דברי הסוגיה האמורה וקובע שהתלמוד רצה לציין הדרכה למידה טובה ותו לא. החפץ חיים מסתמך גם על שתיתקו של הרמב"ם שלא פסק אמירה תלמודית זו להלכה, ומסיק מכך שאף הרמב"ם סבור שהתלמוד בא להשמיענו "מדה טובה בעלמא שצריך האדם להרגיל עצמו בזה בכל גווני כדי שלא יבא לעולם לקלקול על ידי זה".

מסקנת הרב שטרן בהסתמך על דבריהם של המאירי והמהרש"ל היא ש"אפילו באומר לאדם אחד בלבד נראה שאין איסור לאומרו לאחר, אלא שראוי שלא לאומרו משום דרך ארץ של תורה".<sup>40</sup> את הדברים סיכם הרב שטרן ואמר: "העולה להלכה: א) האומר דבר לחבירו אינו ב"בל יאמר" רק כשאומרו לאדם יחידי בלבד. ב) אפילו אמרו לאדם יחידי בלבד אין איסורו אלא משום דרך ארץ דתורה בלבד.<sup>41</sup> ג) דבר שהוא משום דרך ארץ דתורה בלבד נדחה מפני קיום מצווה". בדבריו האחרונים פותח הרב שטרן את האפשרות להפר את החיסיון לצורך "קיום מצווה". לאור זאת ייתכן שבמציאות הנפוצה שבה בית המשפט הרוצה לעשות דין צדק ובכך לסייע למי שזקוק לסעד משפטי אך זקוק לשם כך לחשיפתו של מקור עיתונאי – יוכל לעשות זאת בהתבסס על דברים אלו.

סיכום הדעות החלוקות במשפט העברי

מן הדברים הנ"ל עולה שבנושא הנדון יש מחלוקת בין הפוסקים: לדעת רב אחאי גאון, רש"י, רבי משה מקוצי והמגן אברהם מדובר באיסור לא תעשה, ואילו

שלא בפני אדם אחר אלא לו לבדו וכדמסיים [וכפי שסיים] 'בסוד לאדם יחידי' " (שטרן, תש"נ: קל"ז).

40 את האמירה הסותרת של רב אחאי גאון שנקט בלשון איסור בנוגע לחשיפת המידע, ביאר הרב שטרן "נראה דלפי שבשאלות מיירא [מדובר] שם במילתא דאית בה [בדברים שיש בהם] משום לשון הרע, לכן בודאי גם איסורא איכא [ישנו איסור]" (שטרן, תש"נ: קל"ז).

41 בפסיקתו שם מציין הרב שטרן שורת הנחיות שהתלמוד מגדיר אותן כדרך ארץ, ובכל זאת "מעשים בכל יום ברבים וכן שלמים שאינם מקפידים לדקדק על סדר זה כאשר קיומו קשה עליהם" (בצל החכמה, חלק ד, סימן פד).



ועל פי המשפט העברי

לדעת של יתר המפרשים, המאירי, המהרש"ל והחפץ חיים, אין בכך איסור אלא התלמוד הצביע על מידה טובה רצויה.

ההבדל בין השיטות: הפרת חיסיון לאחר המוות

מנהל החדשות של הבי-בי-סי, ריצ'רד סאמברוק, חשף את זהותו של ד"ר דייוויד קלי כמקור העיקרי לכמה דיווחים שנויים במחלוקת, ששודרו בתוכניות רדיו וטלוויזיה של ארגון השידור הממלכתי. דיווחים אלו טענו כי ראש ממשלת בריטניה, טוני בלייר, ויועציו שינו פרטים בתיק המכיל מידע על אודות יכולת התקיפה הקונבנציונאלית של שליטי עיראק, סדאם חוסיין. זאת מתוך מטרה לחזק את תמיכת דעת הקהל בבריטניה בהם ובמדינותם ולעורר את תמיכתה ביציאה למלחמה בעיראק.

סאמברוק מסר את הודעתו ב-20 ביולי 2003, יממה לאחר שגופתו של ד"ר קלי נמצאה סמוך לחורשה באוקספורדשייר, והתברר כי המדען, אחד המומחים העיקריים בבריטניה לנשק בלתי קונבנציונלי, שם קץ לחייו.

בהודעתו הדגיש סאמברוק כי "כל עוד היה המדען בחיים, עשינו מאמצים להגן על ד"ר קלי מפני זיהויו כמקור לדיווחים. אבל לאחר מותו, וכדי להפסיק את מחול הספקולציות, אנחנו סבורים שכדאי לשחרר את המידע הזה מהר ככל האפשר".

חשיפת שמו של המקור העניקה למתנגדי הבי-בי-סי, ויש רבים כאלה גם בזירה הפוליטית וגם באמצעי התקשורת המתחרים, תחמושת טרייה, כולל האשמה שהארגון הפקיר את מקור המידע, או שהוא ממשיך לנצל אותו בצניעות גם לאחר שהוא נח בקברו. שהרי קלי לא יוכל להכחיש יותר את טענותיו של הכתב על הדברים ששמע מפיו.

הסערה לא שככה גם בחלוף הימים. באמצע אוגוסט החלה בעבודתה ועדת חקירה בראשות השופט בדימוס לורד האטון (Hutton), שמונתה כדי לחקור את נסיבות מותו של ד"ר קלי. בין הנחקרים הראשונים היו אנשי הבי-בי-סי ויועצי בלייר (מן, 2003 : 42–44).<sup>42</sup> דו"ח האטון שהתפרסם תקף בחריפות את הבי-בי-סי, וניקה את ממשלת בלייר. הלורד האטון קבע כי דיווחי הבי-בי-סי היו חסרי בסיס, וכי טענתו הייתה בבחינת התקפה חמורה על היושרה של הממשלה. בתגובה לדברים, התפטר יו"ר חבר הנאמנים של הבי-בי-סי, גאוויין דיוויס, ומנכ"ל התאגיד, גרג דייק, פרסם הודעה מיוחדת שבה הביע התנצלות על דיווח שגוי נגד ממשלת בריטניה. זמן קצר לפני ההתנצלות הודיע דייק כי החליט להתפטר. בנאום מיוחד בבית הנבחרים תבע בלייר התנצלות מהגורמים שהכפישו אותו ואת ממשלתו (שדה, 2004.1.29 : 1א, 10א ; 2004.1.30 : 13א). כמה חודשים לאחר פרסום הדו"ח נקבעו נהלים חדשים בבי-בי-סי. בין היתר נקבע כי עורכי דין יהיו נוכחים בקביעות במערכת החדשות, דיווחים הנסמכים על מידע אנונימי ייערכו בקפידה, ולצופים יימסר ככל האפשר מידע על המקורות לידיעות העיתונאיות (באלינט, 2004.6.24 : 11א).<sup>43</sup>

לאור דברינו בהבנת תוקף החיסיון ובסיבות לשמירה עליו ניתן לומר כי המענה לדילמה אם מותר להסיר חיסיון לאחר מותו של בעל הסוד, תלוי בהבנת שורשם של הדברים: אם רובץ איסור לחשוף את הסוד, הכולל את זהותו של בעל הסוד, הרי שכל עוד לא התיר בעל הסוד לחשוף אותו – אסור יהיה לחשוף את זהותו של המקור אף לאחר מותו. אולם אם השמירה על החשאיות היא רק בגדר מידה טובה והחשש הקיים הוא רק מפני החשש לעורר שנאה ואלימות מיותרים – ייתכן שיהיה מקום להתיר את גילוי זהותו של בעל הסוד, שהרי כל רע לא יאונה לו לאחר מותו.<sup>44</sup>

42 לתיאור מפורט ונרחב של השתלשלות האירועים ראו מן, 2003 : 42–44.

43 להשלכות הפרשיה על אמינות הבי-בי-סי ועל יציבות שלטון בלייר תוך ניתוח מערכת הקשרים בין התקשורת והפוליטיקאים ראו שדה, 2004.6.2 ; לסקירת הנהלים החדשים בעקבות דו"ח הוועדה ראו באלינט, 2004.6.24.

44 עם זאת ראוי לציין כי חשיפתו תהיה מותרת רק אם לא יהיה בכך פגיעה בשמו הטוב של המקור, כפי שפסק החפץ חיים בהלכות לשון הרע כלל ח, ט: "ודע עוד, דאפלו לבזות ולחרף את המתים גם כן אסור, וכתבו הפוסקים, דיש תקנה וחרם קדמונים, שלא להוציא

ועל פי המשפט העברי

### סיכום

כדאי להרהר לרגע כיצד נראה היה השיח הציבורי – עד כמה הוא היה נקי יותר, אחראי יותר, מחייב יותר – לו היו ספקי המידע עומדים בגלוי מאחורי דבריהם. זו אינה קריאה לשוב לעיתונות של קומוניקטים, אלא לחשיבה מחודשת על הנזקים שגורמת עיתונות הספינים האנונימית (בנזימן, 2005 : 5).

עם זאת, אין ספק שלעתים יש צורך אמתי להשתמש בחיסיון העיתונאי כמגן למקורות מידע חיוניים. יש הסבורים כי במקרים רבים התחייבות לחיסיון יכולה להתקיים ביושר ובכבוד כלפי המקור ללא חשש חשיפה. ברם ההבטחות חייבות להיעשות בזהירות רבה, מאחר שמקורות שונים מבקשים או דורשים את החיסיון מכיוון שהם חוששים מתביעות שונות בגין אישומים חמורים. לכן יש להיזהר מפזזור פזיז של הבטחות חיסיון מקורות. כתבים הפועלים בזירה סבוכה זו על פי מצפונם עלולים לאבד סיפור עיתונאי מדי פעם או ללכת לכלא כאשר הדבר מחייב אותם (Christian et al., 1983: 90).

הכללים לשימוש מושכל בשיחות אוף-דה-רקורד אינו כתוב בספר החוקים, אלא הם תוצאה של שנים רבות שבהן פועלת עיתונות בחברה דמוקרטית ושהן מתעצבות נורמות ביחסים שבין מקורות המידע לאמצעי התקשורת. הדבר שאנו זקוקים לו כדי לעשות זאת הוא בעיקר ריסון עצמי והכרת המגבלות שבהן אנחנו מחויבים כמקבלי החלטות או כעיתונאים רבי השפעה (ביילין, 1996 : 1).

מתוך הטקסטים היהודיים השונים שהובאו במאמר זה עולה הקריאה לריסון עצמי תוך הכרת המגבלות ותיחומם: קיימת המודעות לרצונו של האדם, כל אדם,

לעז ושם רע על המתים. וכל זה אפלו אם המת עם הארץ, וכל שכן אם הוא תלמיד חכם, בודאי המבזה אותו – עוון פלילי הוא, וחייב נידוי על זה, כמו שנפסק ביורה דעה בסימן רמ"ג סעיף ז'. ואסור של המבזה תלמיד חכם הוא אפילו אם מבזה אותו בעצמו, וכל שכן שאסור לבזות את דברי תורתו".

לחלוק את סודותיו אך לא במחיר חשיפת זהותו ולעתים אף לא במחיר חשיפת תוכנו של המידע. ממילא מקור מידע הוא כל מי שחולק את סודותיו עם האחר.

במהלך אלפי השנים מאז תיאר המקרא את השיחה הדיסקרטית שהתקיימה באוהל מועד בין משה ואלוקיו ועד פסיקתם של רבני קהילות במאה ה-20, עסקו במקור המחויבות לשמירת סוד תוך עיסוק בהשלכות ההפרה ובמשמעויותיה במציאויות משתנות. מתוך עיון מחודש בטקסטים אלו ניתן לזהות את שורשיה העמוקים של המחויבות בין מוסר הסוד ובין מקבלו, בין מקור לעיתונאי. מתוך זיהוי השורשים ניתן להסיק מסקנות מעשיות בנוגע למצבים שבהם תותר חשיפת המקור ואפילו תחול חובת חשיפתו או שמא תיאסר לנצח.

### ביבליוגרפיה

אולשן, יצחק, 1969, "נזק שבפרסום – דוגמה למשפט האנגלי", **ספר השנה של העיתונאים**, עמ' 328–331

אופנהיימר, אהרון, 1973, "עם הארץ: פרק בתולדות החברה היהודית מימי התעצמותה של ממלכת החשמונאים ועד סוף תקופת התנאים", **עבודת דוקטור**, האוניברסיטה העברית, ירושלים

אלשיך, רבי משה, תש"ן, **תורת משה**, ירושלים

אסתרין, יואל, 2003, "הלם וחלחלה ברחוב 43 מערב", **העין השביעית** 45, עמ' 32–33

באלינט, ענת, 24.6.2004, "נהלים חדשים בכי-בי-סי לאחר הביקורת הקשה בוועדת האטון", **הארץ**, 11א

באלינט, ענת, 17.2.2006, "המשטרה דורשת חומר, והחיסיון העיתונאי קורס", **הארץ**, עמ' 17א

ביילין, יוסי, 1996, "נשף המסכות", **העין השביעית** 6, עמ' 16

ועל פי המשפט העברי

בנבנשת, הרב חיים, תשכ"ג, **כנסת הגדולה**, ירושלים

בנזימן, עוזי, 2005, "לייחוס ולציטוט", **העין השביעית** 59, עמ' 5

ברנע, נחום, 1997, "הכישלון בעמאן, אוף-דה-רקורד", **העין השביעית** 11, עמ' 5-4

גורן, דינה, 1983, "לא יגלה עיתונאי..." , **ספר השנה של העיתונאים**, עמ' 124-129

גירונדי, רבינו יונה, תשנ"ח, **ספר משלי**, ירושלים, פלדהיים

גרינשפאן, הרב נ"ש, תש"ו, **משפט עם הארץ בספרות ההלכה בכל תקופותיה**, ירושלים

דרוב-היישטיין, גילי, 2005, "שטח הפקר", **העין השביעית** 59, עמ' 16-21

הנסון, מאירה, "לא תבגוד!", **העין השביעית** 7, עמ' 8-9

הפניני, רבי ידעיה, תשנ"ה, **מבחר הפנינים**, ירושלים

לוי-ברזילי, ורד, 2005, **שבע-עשרה שיחות עם אסא כשר**, אור יהודה

לוריא, רבי שלמה, תשנ"ג, **עמודי שלמה**, ירושלים

מאירי, הרב מנחם, תשל"ח, **בית הבחירה על מסכת יומא**, ירושלים

מן, רפאל, 1994, "אז מה זה, בעצם, OFF THE RECORD", **ספר השנה של העיתונאים**, עמ' 203-208

מן, רפאל, 2003, "ההגנה על המתים", **העין השביעית** 46, עמ' 42-44

סוקניק, גדי, 1996, "עומד לי על קצה המקור", **העין השביעית** 6, עמ' 17

פרידמן, מנחם, תשס"ה, "פשקווילים ומודעות קיר בחברה החרדית",  
**פשקווילים: מודעות קיר וכרזות פולמוס ברחוב החרדי**, תל אביב, עמ' 8–37

קרא, ברוך, 1998, "שיטה לא מיוחסת", **העין השביעית** 13, עמ' 8–11

קרמניצר, מרדכי ורחף, אפרת, 2005, **סודות רשמיים: הצעה לתיקון האיסור הפלילי**, ירושלים

רוטנשטרייך, יהושע, 1982–1981, "מקור גלוי או מעיין חתום? לשאלת מחויבותו של עיתונאי לחשוף מקורות מידע", **עיוני משפט ח**, עמ' 245–253

שדה, שרון, 29.1.2004, "דו"ח האטון תוקף בחריפות את בי-בי-סי; מנקה את ממשלת בלייר", **הארץ**, עמ' א 1

שדה, שרון, 30.1.2004, "הבי-בי-סי התנצל בפני הממשלה והמנכ"ל התפטר; בלייר: הפרשה סגורה", **הארץ**, עמ' א 13

שדה, שרון, 6.2.2004, "עוד אי אפשר למתוח קו על הפרשה", **הארץ**, גיליון יום שישי, עמ' 4

שטרן, הרב בצלאל, תשנ"ג, **בצל החכמה**, ירושלים

שפירא, משה, 2004, "מודעות הקיר (ה'פאשקווילים') במאה שערים", **אריאל** 163–164, עמ' 144–149

### ספרות הלכתית

אלאשבילי, רבי יום טוב בן רבי אברהם, תשל"ו, **חידושי הריטב"א על מסכת יומא**, ירושלים

כשר, הרב מנחם, תשל"ב, **תורה שלימה**, ירושלים

**חפץ חיים**, תשנ"ט, הרב ישראל מאיר הכהן, ירושלים

**משנה תורה**, רבי משה בן מיימון, תשמ"ט, ירושלים-בני ברק

ועל פי המשפט העברי

**פרקי דרבי אליעזר, תשמ"ג, ירושלים**

**שאלתות דרב אחאי גאון, תשט"ו, רב אחאי גאון, ירושלים**

**שולחן ערוך, תש"כ, רבי יוסף קארו, ירושלים**

**תלמוד בבלי, תשנ"א, מהדורת נהרדעא, ירושלים**

**ספר מצוות גדול (סמ"ג) השלם, רבי משה בן רבי יעקב מקוצי, תשנ"ג, ירושלים**

**ספר ראב"ן, רבי אליעזר בן נתן, 1958, ניו יורק**

### **חקיקה ופסיקה משפטית**

חוק העונשין, התשל"ז – 1977

ב"ש 298/86 **ציטרין נ' בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין ואח'**,  
פ"ד מ"א (2) 337

ע"א 256/57 **אפלבוים נ' עמוס בן-גוריון**, פ"ד יד 1250

### **תקנוני אתיקה עיתונאית**

תקנון האתיקה המקצועית של העיתונות: אושר במליאת מועצת העיתונות ביום  
16.5.96, תוקן במליאת מועצת העיתונות ב-26.3.97, 6.9.99, 13.2.02,  
16.3.03 7.1.03

Available on-line: [http://www.m-i.org.il/takanon\\_etika.asp](http://www.m-i.org.il/takanon_etika.asp)

תקנון האתיקה של הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו

בן-אבי, טליה (עורכת), "כללי הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו (אתיקה בשידורי טלוויזיה ורדיו) התשנ"ד 1994", מהדורה שנייה מעודכנת – דצמבר 1995, אתיקה בשידורי טלוויזיה ורדיו, ירושלים, הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו, עמ' 57–89

תקנון האתיקה של איגוד העיתונאים המקצועיים בארצות הברית:

SPJ – Society of Professional Journalists (1987) Code of Ethics. Available on-line: [http://www.spj.org/ethics\\_code.asp](http://www.spj.org/ethics_code.asp)

תקנון האתיקה של הוועדה לטיפול בתלונות נגד העיתונות בכריטניה:

PCC – Press Complaints Commission (1999) Code of Conduct. Available on-line: <http://www.pcc.org.uk/cop/cop.asp>



ועל פי המשפט העברי

תקנון האתיקה של הפדרציה הבינלאומית של העיתונאים:

IFJ – International Federation of Journalists (1986) Declaration of Principles on the conduct of Journalism. Available on-line: <http://www.uta.fi/ethicnet/ifj.html>

Bok, Sissela, 1983, *Secrets: On the Ethics of Concealment and Revelation*, New York

Carter, Barton T., Franklin, Marc A. & Wright, Jay B., 1997, *The First Amendment and the Fourth Estate*, New York

Christians, Clifford, G., Rotzoll, Kim B. & Fackler, Mark, 1983, *Media Ethics: Cases and Moral Reasoning*, New York and London

Day, Louis A., 1991, *Ethics in Media Communications: Cases and Controversies*, California

Hulteng, John L., 1981, *Playing it Straight*, Connecticut

Olen, Jeffrey, 1988, *Ethics in Journalism*, New Jersey

Truelson, Judith A., 1999, 'Limitations of the U.S. Whistleblower Protection Model for Federal Nations', in: Berlinsky, Uzi, Fridberg, Asher & Werner, Simcha B. (ed.), *Politics, Ethics and the Professions*, Jerusalem, pp. 355–366

